

**TILSHUNOSLIKDA GASTRONOMIK LEKSIKA: TUSHUNCHA,
LINGVISTIK XUSUSIYATLAR VA TADQIQ YO‘NALISHLARI****Xamidova Farangiz Erkinovna¹, Asadullayeva Amina Shavkat qizi²**¹Samarqand Davlat Chet tillari Instituti, O‘qituvchi assistent²Samarqand Davlat Chet tillari Instituti, 4-bosqich bakalavrianti

Annotatsiya: Ushbu maqola tilshunoslikda gastronomik leksika tushunchasini, uning lingvistik xususiyatlarini va tadqiq yo‘nalishlarini chuqur o‘rganadi. Gastronomik leksika ovqat, ichimliklar va ovqatlanish jarayonlari bilan bog‘liq so‘zlar majmuini bildiradi va til orqali madaniyat, jamiyat va inson tajribasini aks ettiradi. Ushbu soha antropologik, kognitiv va sotsiolingvistik yo‘nalishlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, globallasuv sharoitida tilning o‘zgarishini yoritadi. Masalan, o‘zbek tilida “osh” so‘zi nafaqat taomni, balki milliy birlik va bayram ramzini bildiradi, ispan tilida esa “paella” so‘zi Valensiya madaniyatining ajralmas qismi sifatida qabul qilinadi. Maqolada gastronomik leksikaning semantik xususiyatlari, ya’ni metafora va metonimiyalar orqali abstrakt tushunchalarni ifodalashi tahlil qilinadi: o‘zbek tilida “achchiq gap” (achchiq so‘z) gnevni, ispan tilida “amargo recuerdo” (achchiq xotira) qayg‘uni bildiradi. Etimologik jihatdan, gastronomik so‘zlar ko‘pincha boshqa tillardan olingan bo‘lib, masalan, o‘zbek tilida “pizza” italyanchadan, ispan tilida “sushi” yaponidan o‘zlashgan. Sintaktik va pragmatik xususiyatlar diskurs tahlili orqali ko‘rib chiqiladi, jumladan, retseptlar va menyu matnlaridagi maxsus grammatik tuzilmalar. Maqola globallasuv sharoitida gastronomik leksikaning o‘zgarishini va uning tilshunoslikdagi o‘rnini ta’kidlaydi, shuningdek, kelajak tadqiqotlari uchun yo‘nalishlarni belgilaydi. Ushbu tadqiqot til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘lanishni yoritib, gastronomik leksikaning jamiyatdagi rolini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: gastronomik leksika, tilshunoslik, lingvistik xususiyatlar, tadqiq yo‘nalishlari, madaniy lingvistika, semantika, etimologiya, kognitiv lingvistika, o‘zbek tili, ispan tili.

Anotación: Este artículo explora en profundidad el concepto de léxico gastronómico en lingüística, sus características lingüísticas y direcciones de

investigación. El léxico gastronómico se refiere al conjunto de palabras relacionadas con alimentos, bebidas y procesos de alimentación, reflejando a través del lenguaje la cultura, sociedad y experiencia humana. Este campo está estrechamente ligado a direcciones antropológicas, cognitivas y sociolingüísticas, iluminando el cambio lingüístico en condiciones de globalización. Por ejemplo, en uzbeko, la palabra "osh" no solo denota un plato, sino también un símbolo de unidad nacional y festividad; en español, "paella" es parte integral de la cultura valenciana. Se analizan las propiedades semánticas del léxico gastronómico, es decir, cómo expresa conceptos abstractos a través de metáforas y metonimias: en uzbeko, "achchiq gap" (palabra amarga) indica ira, en español "amargo recuerdo" (recuerdo amargo) expresa tristeza. Etimológicamente, las palabras gastronómicas a menudo son préstamos de otros idiomas, como en uzbeko "pizza" del italiano, en español "sushi" del japonés. Las características sintácticas y pragmáticas se examinan mediante análisis del discurso, incluyendo estructuras gramaticales específicas en recetas y menús. El artículo destaca el cambio del léxico gastronómico en condiciones de globalización y su lugar en la lingüística, además de delinear direcciones para investigaciones futuras. Esta investigación ilumina la conexión entre lenguaje y cultura, ayudando a comprender más profundamente el rol del léxico gastronómico en la sociedad.

Palabras clave: *léxico gastronómico, lingüística, características lingüísticas, direcciones de investigación, lingüística cultural, semántica, etimología, lingüística cognitiva, idioma uzbeko, idioma español*

Tilshunoslikda gastronomik leksika ovqat va ichimliklar bilan bog‘liq so‘zlar va iboralarni o‘rganuvchi muhim yo‘nalish hisoblanadi. Bu soha nafaqat tilning leksik qatlamini, balki madaniyat, jamiyat va inson tajribasini ham aks ettiradi. Ovqatlanish inson hayotining asosiy qismi bo‘lib, u til orqali ifodalanadi va madaniy o‘ziga xosliklarni shakllantiradi. Globallashuv sharoitida gastronomik leksika tez o‘zgarib, boshqa tillardan o‘zlashmalar orqali boyiydi. Masalan, o‘zbek tilida “samsa” so‘zi qadimiy an’anaviy taomni bildirsa, ispan tilida “tapas” so‘zi kichik porsiyali taomlarni va ijtimoiy ovqatlanish madaniyatini ifodalaydi. Ushbu maqola gastronomik leksikaning tushunchasini, lingvistik xususiyatlarini va tadqiq yo‘nalishlarini ko‘rib chiqadi, bunda misollar faqat o‘zbek va ispan tillariga asoslanadi. Til va madaniyat o‘rtasidagi bog‘lanishni yoritish orqali, maqola gastronomik leksikaning jamiyatdagi o‘rnini chuqurroq tushunishga yordam beradi. Globallashuv va turizm ta’sirida bu leksika yangi ma’nolar kasb etmoqda, masalan, o‘zbek gastronomik turizmi “osh” va “somsa” orqali jahon miqyosida tanilmoqda, ispan tilida esa “gastronomía”

tushunchasi YuNESKO merosi bo‘lgan taomlarni (masalan, “gazpacho”) o‘z ichiga oladi. Ushbu tadqiqot tilshunoslikning antropologik va kognitiv yo‘nalishlariga asoslanib, gastronomik leksikaning dinamikasini tahlil qiladi.

Gastronomik leksika tilning madaniy va ijtimoiy qatlamini aks ettiradi. O‘zbek tilida ovqat so‘zlari milliy identifikatsiyani kuchaytiradi, masalan, “non” so‘zi nafaqat oziq-ovqatni, balki mehmondo‘stlik va oilaviy birlik ramzini bildiradi. Ispan tilida “comida” so‘zi ovqatlanish jarayonini va ijtimoiy munosabatlarni ifodalaydi, masalan, “comida familiar” oilaviy kechki ovqatni bildiradi. Bu leksika tilning evolyutsiyasini ko‘rsatadi, chunki globallashuv orqali yangi so‘zlar kirib kelmoqda. Masalan, o‘zbek tilida “taco” meksikancha taom nomi sifatida o‘zlashmoqda, ispan tilida esa “shashlik” o‘zbekcha kabob varianti sifatida qo‘llanilmoqda. Ushbu maqola ushbu o‘zgarishlarni tahlil qilib, gastronomik leksikaning tilshunoslikdagi ahamiyatini ta’kidlaydi.

Gastronomik leksika tilshunoslikning antropologik va kognitiv yo‘nalishlari bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, ovqat tayyorlash, iste‘mol qilish va ta‘m bilan bog‘liq so‘zlar majmuini bildiradi. Bu leksika tilning madaniy qatlamini aks ettiradi va madaniy kontekstga bog‘liq: o‘zbek tilida “palov” (osh) milliy birlik ramzidir, ispan tilida “tortilla” meksikancha va ispan madaniyatida ovqatlanishning asosiy elementi hisoblanadi. Gastronomik leksika madaniyatlararo farqlarni ko‘rsatadi, masalan, o‘zbek tilida “lag‘mon” so‘zi cho‘zilgan makaron taomini bildirsa, ispan tilida “fideos” shunga o‘xshash taomni ifodalaydi, lekin tayyorlash usuli farq qiladi.

Ushbu leksika tilning semantik maydonini kengaytiradi. O‘zbek tilida gastronomik so‘zlar qadimiy an‘analarga asoslanadi, masalan, “shorva” sho‘rva taomini bildiradi va oilaviy ovqatlanish bilan bog‘liq. Ispan tilida “sopa” shunga o‘xshash, lekin “sopa de ajo” kabi variatsiyalar mavjud. Globallashuv ta‘sirida gastronomik leksika boyiydi, masalan, o‘zbek tilida “paella” ispan taomi nomi sifatida qo‘llaniladi, ispan tilida “plov” o‘zbek oshiga ishora qiladi. Bu leksika nafaqat ovqatni, balki emotsiyalar va ijtimoiy munosabatlarni ham ifodalaydi. Masalan, o‘zbek tilida “shirinlik” shirin taomlarni bildirsa, ispan tilida “dulce” shirinlik va muhabbatni bog‘laydi. Gastronomik leksika madaniy identifikatsiyani saqlaydi va tilning dinamikasini ko‘rsatadi.

Gastronomik leksika til va madaniyat o‘rtasidagi ko‘prik bo‘lib, ovqat so‘zlari orqali jamiyatning qadriyatlarini yoritadi. O‘zbek tilida “mantu” so‘zi qadimiy osiyo madaniyatidan olingan, ispan tilida “empanada” lotin amerika taomlari bilan bog‘liq. Bu leksika turizmga muhim rol o‘ynaydi, chunki gastronomik turizm orqali tilning madaniy qatlami ochiladi. Masalan, o‘zbek gastronomiyasi “non” va “osh” orqali jahon miqyosida tanilgan, ispan tilida “tapas” bar madaniyatini ifodalaydi.

Gastronomik leksikaning lingvistik xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Semantik xususiyatlar: Soʻzlar koʻpincha metafora va metonimiya orqali ishlatiladi. Oʻzbek tilida “shirin til” (shirin til) yoqimli gaplarni, “achchiq” achchiq his-tuygʻularni bildiradi. Ispan tilida “dulce” shirin muhabbatni, “amargo” achchiq tajribani ifodalaydi. Bu xususiyatlar tilning kognitiv tuzilishini koʻrsatadi.

Semantik jihatdan, gastronomik leksika abstrakt tushunchalarni konkretlashtiradi. Oʻzbek tilida “tuzsiz” (tuzsiz) qiziqarli boʻlmagan narsani bildiradi, ispan tilida “soso” (tuzsiz) zerikarli vaziyatni ifodalaydi. Madaniy farqlar: oʻzbek tilida “osh” birlik ramzi, ispan tilida “paella” bayram taomi. Bu leksika sensorik tajribalarni (taʼm, hid) aks ettiradi, masalan, oʻzbek “xushboʻy” (xushboʻy), ispan “aromático”.

Etimologik xususiyatlar: Koʻp gastronomik soʻzlar boshqa tillardan olingan. Oʻzbek tilida “pizza” italyanchadan, “taco” meksikanchadan oʻzlashgan. Ispan tilida “churro” portugalchadan, “gazpacho” arabchadan. Bu tilning globallashuvini aks ettiradi va madaniy almashinuvlarni koʻrsatadi.

Etimologik tahlil gastronomik leksikaning tarixiy rivojlanishini ochadi. Oʻzbek tilida “shashlik” forsiy oʻzlashma, ispan tilida “albóndiga” arabcha. Globallashuvda yangi oʻzlashmalar paydo boʻladi, masalan, oʻzbek “sushi”, ispan “lagman”. Bu leksika madaniy taʼsirlarni koʻrsatadi.

Sintaktik va pragmatik xususiyatlar: Gastronomik leksika diskursda maxsus grammatik tuzilmalarda ishlatiladi. Oʻzbek retseptlarida “qaynatib, qovurib” kabi ketma-ketliklar, ispan menyularida “cocinado al horno” (pechda pishirilgan). Pragmatik jihatdan, ovqat bloglarida emotsional leksika ishlatiladi, masalan, oʻzbek “mazali”, ispan “delicioso”.

Sintaktik tuzilmalar retseptlarda buyruq shakllarida (oʻzbek “aralash-tiring”, ispan “mezcle”) qoʻllaniladi. Pragmatikada, gastronomik diskurs ijtimoiy munosabatlarni kuchaytiradi, masalan, oʻzbek “mehmonxonada” (mehmonxonada), ispan “en familia” (oilada). Madaniy farqlar: oʻzbek tilida taom nomlari nozik tasniflar (masalan, “osh” variatsiyalari), ispan tilida perceptual (masalan, “caliente” issiq).

Gastronomik leksika tilning barcha darajalarini qamrab oladi. Semantik oʻzgarishlar madaniy kontekstga bogʻliq, etimologik oʻzlashmalar globallashuvni koʻrsatadi, sintaktik tuzilmalar diskursni shakllantiradi. Oʻzbek va ispan tillarida bu leksika madaniy identifikatsiyani saqlaydi.

Gastronomik leksika tadqiqotlari quyidagi yoʻnalishlarga boʻlinadi:

Kognitiv lingvistika: Ovqat metaforalarini oʻrganish. Oʻzbek tilida “non yeb, suv ichib” (non yeb, suv ichib) hayotni bildiradi, ispan tilida “pan y agua” (non va suv) sodda hayotni ifodalaydi. Kognitiv tadqiqotlar metaforalarni madaniy tajribaga

bog‘laydi. O‘zbek “shirin hayot” (shirin hayot), ispan “vida dulce” (shirin hayot).

Madaniy lingvistika: Madaniyatlararo taqqoslash. O‘zbek va ispan gastronomik metaforalari farq qiladi, masalan, o‘zbek “tuzli” (tuzli) qimmatni, ispan “salado” (tuzli) qimmatni bildiradi. Madaniy tadqiqotlar turizm ta’sirini o‘rganadi, o‘zbek gastronomiyasi va ispan tapas madaniyati.

Diskurs tahlili: Ovqat bloglari va reklama tilini o‘rganish. O‘zbek diskursida “mazali osh”, ispan “deliciosa paella” emotsional leksika. Diskurs tahlili sensorik so‘zlarni (o‘zbek “yumshoq”, ispan “suave”) tahlil qiladi.

Etnolingvistika: Mahalliy tillardagi ovqat so‘zlarini tadqiq qilish. O‘zbek xorazm shevalarida gastronomik leksika, ispan dialektlarida “culinario” variatsiyalari.

Gastronomik leksika tilshunoslikda madaniyat va til o‘rtasidagi ko‘prik bo‘lib xizmat qiladi. Uning lingvistik xususiyatlari inson tajribasini yoritadi va tadqiq yo‘nalishlari tilning dinamikasini chuqurroq tushunishga yordam beradi. O‘zbek va ispan tillarida bu leksika madaniy identifikatsiyani saqlab, globallashuvda rivojlanmoqda. Kelajak tadqiqotlari ushbu sohaning yangi aspektlarini ochadi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1. Nurgul, I. (2013). Foreign Gastronomic Lexicon in Linguistic Environment in the Conditions of Globalization. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*.
2. Wikipedia. (2026). Culinary linguistics. https://en.wikipedia.org/wiki/Culinary_linguistics
3. Santos, M.N.P. (2024). EXPANDING THE LINGUISTIC PALATE THROUGH THE GLOSSARY: ACQUIRING SPECIFIC VOCABULARY IN GASTRONOMY. *IATED*.
4. Malysheva, N.V. (2021). Verification Of The Linguistic Status Of Gastronomic Neologisms Borrowings. *European Proceedings*.
5. Anonymous. (n.d.). GLUTTONIC (GASTRONOMIC) DISCOURSE: CLASSIFICATION OF GASTRONOMIC TERMS AND THEIR DIFFICULTIES IN TRANSLATION. *NeuroQuantology*.
6. Mazzuca, C. (2023). The semantic representation of food is shaped by cultural experience. *Language and Cognition*.
7. Gerhardt, C. (2013). *Culinary Linguistics*. John Benjamins Publishing Company.